

Alvydas Noreika

Kavoliška Vinco Kudirkos psichobiografija

Santrauka. Straipsnyje nagrinėjama Amerikos lietuvių visuomenės ir mokslo veikėjo Vytauto Kavolio parašyta vieno iš XIX a. pab. – XX a. pr. lietuvių nacionalinio išsivadavimo lyderių Vinco Kudirkos biografinė „Žmogaus genezė“. Teigiama, kad ši biografija priklauso socialinės psichologijos sričiai. Įrodinėjama, kad gilindamasis į Vinco Kudirkos gyvenimo istoriją Kavolis siekia atskleisti visam lietuvių nacionaliniam judėjimui būdingą kolektyvinį emocionalumą, kuris yra ne kas kita, kaip jo dalyviams bendros emocinės nuostatos, nukreiptos į jų išorinę aplinką sudarančius objektus. Toks požiūris grindžiamas dviem argumentais. Pirma, nagrinėdamas Kudirkos asmenybės formavimąsi Kavolis taiko amerikiečių psichoanalitiko Eriko H. Eriksono išplėtotą psichoistorinį metodą, kuris paremtas prielaida, jog intelektualinis ar politinis lyderis reprezentuoja savo pasekėjuose vykstančius kolektyvinius psichinius procesus. Antra, atkreipiamas dėmesys, jog Kudirka kaip kolektyvinio emocionalumo įkūnytojas pristatomas Kavolio lituanistinius tyrimus apibendrinančiose monografijose „Sąmoningumo trajektorijos“ ir „Epochų signatūros“.

Raktažodžiai: Vincas Kudirka, lietuvių nacionalinis charakteris, kolektyvinis emocionalumas, ego tapatybė, lituanistinės studijos, socialinė psichologija.

Keywords: Vincas Kudirka, Lithuanian national character, collective emotionality, ego identity, Lithuanian studies, social psychology.

Vytautas Kavolis lietuviškoje akademinėje terpėje yra įvardijamas įvairiai: sociologu, literatūrologu, kultūrologu ar kultūros istoriku. Keliamas ir klausimas, ar jo nebūtų galima laikyti filosofu (Sverdiolas 2000, 2011; Mickūnas 2011). Nesigilinant, kuris iš apibūdinimų yra tiksliausias, jų sąrašą galima pratęsti, ir pridėti dar vieną – *psichologas*.

Žvelgiant į Kavolį kaip psichologą atsiskleidžia jo darbų sąsajos su *psichologine antropologija* (Ruth F. Benedict, Margaret Mead, Abramams Kardineris, Geoffrey's Goreris, Francis L.K. Hsu) ir *socialine psichologija* (Erichas Frommas, Davidas Riesmanas, Danielis Lerneris, Alexas

Inkelesas). Kaip ir šių kryptių atstovus, mokslininką domino *kultūros* ir *asmenybės* problematika. Gilindamasis į šią problematiką didžiausią dėmesį jis skyrė *kolektyviniam emocionalumui* ir *simbolinei jo raiškai*.

Kolektyvinis emocionalumas – tai visuomenės ar kokios nors jos grupės nariams *bendros emocijos* (angl. *shared sensibilities*). Pastarosios traktuojamos ne kaip sau pakankami psichiniai sugebėjimai, bet kaip nukreiptos į fizinės, socialinės bei kultūrinės aplinkos objektus ir nuo šių priklausomos *nuostatos*. Kalbant fenomenologijos kalba, emocijos yra *intencionalios*. Taigi kolektyvinį emocionalumą sudaro

emocinės individų grupių nuostatos aplinkos objektų atžvilgiu.

Sąvokos *kolektyvinis, emocionalumas, visuomenė, grupė* skamba holistiškai. Gali susidaryti įspūdis, kad Kavolis tarsi turi mintyje viršindividualius esinius, kuriems pajungti atskiri individai ir jų išgyvenimai¹. Tačiau tik pradėjus gilintis, kaip aiškinamas emocijų bendrumas, paaiškėja, jog Kavolio sąsajos su holizmu yra labiau verbalinio pobūdžio. Aiškindamas emocijų individų giminingumą autorius griežtai laikosi individualistinės strategijos.

Kavolio atveju kolektyvinis emocionalumas reiškia ne kokias nors viršindividualias emocijas, bet tiesiog tai, jog tų pačių objektų atžvilgiu individai turi panašias emocines nuostatas, pavyzdžiui, kad autoritarinė valdžia jiems kelia simpatiją ar antipatiją. Individų nuostatų panašumą mokslininkas aiškina socialinių, kultūrinių bei istorinių jų egzistavimo sąlygų panašumu. Egzistuosdami panašiomis sąlygomis individai tampa ir emociškai panašūs. Anot jo, taip yra dėl to, jog individų asmenybės formuojasi jų egzistavimo sąlygų pagrindu. Pavyzdžiui, biurokratinio aparato įsigalėjimo visuomenėje pasekmes asmenybei mokslininkas apibūdina šitaip: „Jei sociologinė tendencija yra į vis labiau racionalėjančią ir nuasmenėjančią biurokratiją, tai, atrodo, vienas iš jos psichologinių padarinių bus racionaliau organizuotas, veikloje nesivadovaujantis emocijomis asmenybės tipas,

kuriam svarbu tik pagal instrukcijas pritaikyti taisykles, o ne spręsti tiesioginius egzistencijos ar galutinius metafizikos klausimus“ (Kavolis 1995a(1970); 54).

Kavolio požiūriu, kolektyvinis emocionalumas nepasilieka vien tik individų viduje, bet objektyvuojamas ir dvasinės kultūros kūriniuose, natūralioje bei neverbalinėje kūno kalboje. Filosofijos, meno, mokslo, religijos kūriniuose ir kitose kultūros srityse panaudotos išraiškos formos, vaizdiniai ir perteikiamos prasmės vertinamos kaip hieroglifai, kuriuos iššifravus atsiveria emocinis socialinių grupių gyvenimas bei jį lemiančios socialinės, kultūrinės bei istorinės sąlygos.

Apibendrinant galima teigti, jog plėtodamas kolektyvinio emocionalumo ir simbolinės jo raiškos temą Kavolis siekia išsiaiškinti socialiniu, kultūriniu, istoriniu ir psichologiniu požiūriu reikšmingiausius veiksnius, jų poveikį socialinių grupių narių emocionalumui bei pastarojo įkūnijimo kultūros simboliuose būdus.

Kavolio darbų ryšys, stipresnis ar silpnesnis, su kolektyvinio emocionalumo ir simbolinės jo raiškos tema nekelia jokių abejonių². Išimtį sudaro dvi pirmosios studijos – *Žmogaus genezė* (Kavolis 1994a(1963)) ir *Nužemintųjų generacija* (Kavolis 1994b(1968)). Pirmosios studijos sąsajos su kolektyvinio emocionalumo ir simbolinės jo raiškos tema temdo tai, kad jos dėmesio centre atsiduria vienas asmuo, o tema

¹ Vieną ryškiausių holistinių kolektyvinio emocionalumo aiškinimų pateikia prancūzų sociologas Émile'is Durkheimas (1999(1912)). Sociologijos klasikas daro prielaidą, kad visuomenės nariai tais pačiais jausmais dalinasi dėl to, jog bendrų religinių ritualų metu juos „pasiskolina“ iš viršindividualios kolektyvinės sąmonės, kurią be *kolektyvinių jausmų* dar sudaro ir *kolektyviniai vaizdiniai*.

² Plačiau apie tai žiūrėti Noreiką (2011).

įpareigoja domėtis socialinėmis grupėmis, o ne atskirais individais. Antrosios studijos priskyrimą socialinės psichologijos sričiai problemišku daro kavolistikoje įsitvirtinusi interpretacija, pagal kurią *Nužemintųjų generacija* – tai Kavolio filosofinių ir moralinių pažiūrų, susiformavusių egzistencinės patirties pagrindu, manifestas (Sverdiolas 2000, 2011; Šilbajoris 2000).

Straipsnio tikslas – atskleisti *Žmogaus genezės* ryšį su kolektyvinio emocionalumo ir simboliinės jo raiškos tema bei šią temą nagrinėjančią socialinę psichologiją.

Freudizmas

Žmogaus genezėje nagrinėjama vieno iš XIX a. pab. – XX a. pr. lietuvių nacionalinio išsivadavimo judėjimo lyderio Vinco Kudirkos gyvenimo istorija. Nuo kitų biografinio žanro veikalų ji skiriasi tuo, kad pagrindinis dėmesys skiriamas ne tam, ką herojus veikė bei nuveikė, bet vidinei jo veiklos motyvacijai. Siekiama rekonstruoti asmenybės raidą, herojų pavertusią herojumi. Tą liudija ir knygos paantraštė – *Psichologinė Vinco Kudirkos studija*. Kavoliška Kudirkos gyvenimo analizė paremta Freudo asmenybės teorija.

Kaip nurodo amerikiečių psichologai Calvinas S. Hallas ir Gardineris Lindzey's, „matyt, Freudas buvo pirmasis psichologas, pabrėžęs dinamišius asmenybės aspektus ir ypač akcentavęs lemiamą pirmųjų kūdikystės ir vaikystės metų vaidmenį formuojantis pagrindinei asmenybės charakterio struktūrai“ (Hall, Lindzey 1970; 44–45). Vienas iš šios struktūros susidarymo būdų – *identifikacija*, kurios metu perimami bruožai to, su kuriuo tapatinamasi. Teigiama, kad tapatinimosi objektu gali būti įvairūs

dalykai – realūs individai bei literatūriniai personažai, gyvūnai, idėjos ir pan. Nepaisant to, kad pripažįstama, jog charakterį formuoja tapatinimasis su daugybe objektų, tačiau iš jų išskiriama šeima. Vaiko santykiai su savo tėvais, Freudo požiūriu, yra ypač svarbūs formuojantis jo asmenybei.

Vadovaudamasis froidistine logika, subrendusio Kudirkos asmenybę Kavolis pirmiausia aiškina jo vaikystės patirtimi. Autorius nagrinėja jo santykius su šeimos nariais – motina, pamote, seserimi ir tėvu. Kudirkos asmenybės „minkštieji“ elementai – emocionalumas, jautrumas, socialumas, šmaikštumas ir polinkis į meninę kūrybą – kildinami iš jo identifikacijos su šeimos moterimis. Tuo tarpu „kietieji“ elementai – užsispyrimas, pareigingumas, reiklumas, darbštumas, sumanumas, iškalba ir maištingumas – siejami su tėvu Motiejumi. Pavyzdžiui, psichologines Kudirkos nepaklūnumo carinei valdžiai ištakas Kavolis apibūdina taip: „Nemaža Vinco Kudirkos charakterio bruožų ir jo kovingumas dėl laisvės ir žmogaus teisių gali būti paaiškinti kaip sukilimas prieš naminę tėvo tironiją, kaip reakcija į nepriimtą autoritetinį *tėviškumą*. Ši reakcija vėliau bus perkelta į visuomeninės kovos sritį, į amžinąjį mūsų dėl sąžinės laisvės, bet jos emociniai šaltiniai yra Vinco vaikystės santykių su tėvu Motiejum“ (Kavolis 1994a(1963); 23).

Freudo įtaka Kavoliui neapsiriboja vien vaikystės sureikšminimu. Rašydamas Kudirkos biografiją Kavolis naudoja ir tokias psichoanalitines konstrukcijas, kaip *Edipo kompleksas* (Kavolis 1994a(1963); 16, 18, 23, 59), *sublimacija* (Kavolis 1994; 36), *analinis* ir *oralinis charakteris* (Kavolis 1994a(1963); 22) bei *gyny-*

biniai mechanizmai. Iš gynybinių mechanizmų plačiausiai taikoma *represija*. Ja remdamasis mokslininkas siekia paaiškinti Kudirkos palankumą lenkų kultūrai, ypač etiketui, kunigų seminarijoje egzistavusiai disciplinai ir pasišventimą darbui. Kavolio požiūriu, šie dalykai lietuvių nacionalinio judėjimo lyderiui tarnavo kaip emocionalumo kontrolės priemonės.

Jis rašo: „Bet kodėl Kudirka seminarijoje randa ypač naudingą dalyką discipliną ir tvarką? Atrodytų, lyg po savo kietu pareigingumu ir „protestantišku“ tikėjimu Kudirka bus savyje jūtęs ir (daugeliui lietuvių būdingų) nesutvardomų emocijų grėsmę. Todėl Kudirkai buvo reikalingas skrupuliškas, be atlydžio, be pasiteisinimo sąžiningumas: kitaip liktų nuolatinis pavojus paskęsti savo jausmų ir egocentriinių interesų sūkuriuose. Kaip tikrai itin aštrios Kudirkos reakcijos į kitų nesąžiningumą leidžia spėti, kad galbūt ir pats Kudirka bus grūmėsis su „ištižimo“ pagunda (didžiausiu lietuvių charakterio vidiniu pavojumi, susiformavusiu tikriausiai tėviškąjį pradą nusvėrus jausmingųjų motinų pradams)“ (Kavolis 1994a (1963); 43–44).

Atskiro individo asmenybės raidą analizuoja individuali psichologija, o kolektyvinius psichinius procesus – socialinė psichologija. Atrodytų, kad kavoliškoji Kudirkos biografija priklauso pirmosios, o ne antrosios psichologijos sričiai. Tad būtina paaiškinti, kuria prasme ją galima priskirti prie socialinės psichologijos.

Freudas nurodo, jog „psichiniame žmogaus gyvenime visada dalyvauja „kitas“. Jis, kaip taisyklė, yra pavyzdys, objektas, pagalbininkas arba priešininkas, ir dėl to asmenybės psichologija nuo pat pradžių taip pat yra ir socialinė

psichologija <...>“ (Freud 2001(1921); 771). Jau kitoje pastraipoje psichologas patikslina, ką turi mintyje: Atskiro žmogaus santykiai su tėvais, seserimis ir broliais, meilės objektu, mokytoju ir gydytoju, tai yra visi santykiai, kurie iki šiol buvo psichoanalitinio tyrimo objektu, turi pagrindą būti laikomi socialiniais fenomenais“ (Freud 2001(1921); 771). Tačiau būtina atkreipti dėmesį į tai, kad socialinę psichologiją domina pirmiausia ne atskiras individas ir jo santykis su savo artimiausia aplinka, bet visuomenė bei ją sudarančios socialinės grupės. Ji siekia nustatyti bendrąsias kurios nors visuomenės ar jos grupės narių psichologines ypatybes.

Galimybė suderinti individualią ir socialinę psichologiją atsiranda tuomet, kai individuali asmenybė traktuojama kaip pavyzdinis visos visuomenės ar kurios nors jos grupės atvejis. Ir šią galimybę XX a. antrojoje pusėje pilnai išnaudoja amerikiečių psichoanalitikas Erikas H. Eriksonas. Jis parašo Adolfo Hitlerio (Erikson 2004(1950); 389–428), Martino Lutherio (Erikson 2003(1958)), Mahatma'os Gandhi (Erikson 1969) ir Thomaso Jeffersono (Erikson 1974) biografijas. Visos jos paremtos prielaida, jog intelektualinis ar politinis lyderis yra reikšmingas ir psichologine prasme: kad jo asmenybės struktūra bei raida atitinka jo pasekėjų asmenybės sandarą bei vystymąsi, kad lyderiui išylančios psichologinės problemos bei jo surandami jų sprendimai yra reikšmingi ir jo bendraminčiams, kadangi su tokiomis pat problemomis susiduria ir jie.

Pavyzdžiui, Lutherio biografijoje teigiama, kad esminį vaidmenį formuojantis suaugusio Lutherio asmenybei suvaidino paauglystėje

išgyventi įvykiai – *ego tapatybės krizė* ir pastangos ją įveikti. Esą tik sėkmingai įveikęs šią krizę ir suradęs naują tapatybę Lutheris sugebėjo suburti aplink save gausų būrį pasekėjų ir tapti tuo, kuo jis žinomas iš istorijos, – didžiu religiniu veikėju. Eriksonas teigia: „Atrodo, jog vienu metu Liuteris buvo atsidūręs pavojuje dėl jį apėmusio konfliktų sindromo, kurio apraiškas jau išmokome atpažinti, o jo komponentus – analizuoti. Laiku suteikta išvalgaus augustinų vienuolijos vyriausiojo pagalba padėjo Liuteriui priimti dvasinį sprendimą. Tas sprendimas užpildė politinį ir psichologinį vakuumą, kuris tuo metu buvo apėmęs didžiąją Vakarų krikščioniškojo pasaulio dalį. Toks atitikimas, sutapdamas dar ir su išskirtiniais asmeniniais gabumais, sukuria istorinę „didybę““ (Erikson 2003(1958): 14–15).

Eriksoniška Lutherio biografija, kuri pasirodė tais pat metais, kai buvo pradėta rašyti *Žmogaus genezė* – 1958 m.³, suvaidino lemiamą vaidmenį formuojantis intelektualiniam judėjimui, vadinamam *psichoistorija* (psychohistory)⁴. Įkandin Eriksono psichoistorikai parašo JAV prezidento Richardo Nixono (Mazlish 1990), britų mąstytojų tėvo ir sūnaus Jameso ir Johno Stuarto Millių (Mazlish 1975), vieno iš modernaus politinio sionizmo pradininkų Theodoro Herzlo (Loewenberg 1985a) ir kitų iškilių intelektualinių bei politinių veikėjų biografijas⁵. Gilinimasi į žymaus individo gyvenimą psichoistorikai supranta kaip būdą pažinti kolektyvinius psichinius procesus.

Kudirka kaip kolektyvinio emocionalumo įkūnytojas

Žvelgiant iš psichoistorijos perspektyvos *Žmogaus genezėje* kalbama ne tik apie „pilkame XIX a. Rusijos provincijos mieste gyvenusį ir skurdžioje nedažytoje pirkelėje mirusį žmogų“ (Kavolis 1994a(1963); 14), bet apie ką ką daugiau – XIX a. pab. – XX a. pr. lietuvių nacionalinį judėjimą bei jo narių psichologiją. Kudirką kaip šio judėjimo psichologijos įkūnytoją suvokia ir pats Kavolis:

Vincas Kudirka yra tapęs lietuvių tautos atgimimo simboliu todėl, kad savo asmenybėje jis buvo ryškiais bruožais sukaupęs svarbiausius šio atgimimo elementus, kad savo charakteryje jis jungė visa tai, kuo tauta norėjo būti, į ką įvairiomis kryptimis anuo laikotarpiu veržėsi.

Kudirka savyje vienijo maironiškąją romantiką ir šliūpiškąją socialinį kovingumą, griniškąją pozityvistinį darbą ir čiurlioniškąją meninės kūrybos kibirkštį. Kartu jis atitiko emocinę lietuvių dvasią ir blaivius laikotarpio reikalavimus. Visus šiuos elementus Kudirka jungė vienkartinėje asmeninėje įtampoje, bendruomenei pasiaukijusio individualisto ištikimais atliktame istoriniame vaidmenyje.

Ir galbūt tik toksai žmogus, koks Kudirka buvo – sentimentalus realistas, poetas kovotojas – galėjo anuo metu šį vaidmenį sėkmingai priimti, jį ligi galo atlikti (kursyvas Kavolio – A.N. past.) (Kavolis 1994a(1963); 14).

Kad pateikta citata nėra atsitiktinė ir atskleidžia gilesnes mokslininko intencijas, patvirtina keletas dalykų. Pirmia, Kavolis yra susipažinęs su Eriksono darbais. Tai liudija jo naudojama šio psichologo į psichoanalizę įvesta *ego tapatybės* teorija, pagal kurią paauglystėje, tarp 11 ir

³ Pagal paties Kavolio nurodomus *Žmogaus genezės* rengimo metus (Kavolis 1994a(1963); 62).

⁴ Plačiau apie psichoistoriją žr. Mazlishą (1976(1971)) ir Loewenbergą (1985b).

⁵ Platesnį bibliografinį psichobiografijų aprašą pateikia Cocksas ir Crosby'is (1987).

20 metų, asmenybė išgyvena *tapatybės krizę* ir sėkmės atveju įgyja „*subjektyvų pakylėtą tapatumo ir vientisumo jausmą*“ (kursyvas Eriksono – A.N. past.) (Erikson 1996(1968); 28).

Ši teorija Kavoliui praverčia aiškinantis, kas atsitinka Kudirkai, kai pastarasis liaujasi tapatintis su lenkų kultūra ir pasuka į lietuviybę:

Kudirkos lenkybė, matyt, buvo *netikras identitetas*, savo išoriniu požiūriu užveržęs giliausių jausmų ir kūrybinių jėgų reikimosi galimybes. „Atsivertimas“ atpalaiduoja šiuos kūrybinės jėgos šaltinius, ir ne tik todėl, kad Kudirka suranda savo tikrąjį identitetą, bet ir todėl, kad jis tai padaro *apsisprendimo aktu*, smarkiau negu paprastas pasidavimas aplinkos įtakoms angažuojančiu, išjudinančiu ir suintensyvinančiu slaptašias vidines galias. Kudirka įgyja pakankamai savižvalgos, kad suprastų jog jis *nėra* tas, kuo jis *dedasi*, ir kad jam reikia, norint būti kuo nors, tapti savimi, prisiimant savus išpareigojimus ir pagal juos gyvenant (Kavolis 1994a(1963); 35).

Būtina pažymėti, kad minėtas Eriksono ego tapatybės teorijos pasitelkimas nėra vienietinis atvejis. Ji naudojama ir konceptualizuojant *krizės asmenybę* (Kavolis 1995b) bei *neaiškią asmenybę* (ambiguous personality) (Kavolis 1995c(1969)). Abiems asmenybės tipams priskiriama tai, ką Eriksonas įvardija *neaiškiu identitetu* (diffused identity). Krizės ar neaiški asmenybė – tai individas, nesugebėjęs sėkmingai įveikti tapatybės krizės ir neturintis supratimo, kas jis toks yra. Pagal eriksonišką logiką, nesėkmės priežastis – nesugebėjimas pasiekti asmenybės vientisumą. Turėdamas mintyje krizės asmenybę Kavolis rašo:

Svarbiausias tokios asmenybės bruožas – žemas vidinės integracijos laipsnis. O galbūt galima daryti prielaidą, kad integracijos laipsnis ypatingai ir nesumažėja, bet daug stipriau jaučiami vidiniai sąmonės netolygumai, nes susilpnėja

konvencionalios formos, anksčiau lėmusios stabilią išorę. Bet kuriuo atveju tokį asmenybės tipą suvokiame, ir jį pati save suvokia, kaip nepastovią, netolygią ir nenuspėjamą, kaip „švelnumo ir žiaurumo mišinį“ (Kavolis 1995b; 12).

Antra, individo kaip išreiškiančio kolektyvinių emocionalumą idėja pasikartoja vėliau publikuotuose Kavolio tekstuose. Pavyzdžiui, ši idėja mokslininkui pasitarnauja interpretuojant *charizmą*, ar, kalbant jo žodžiais, *simbolinį autoritetą* (symbolic authority) (Kavolis 1974). Pagal Kavolį, charizmą (galia įsakinėti ir įtikinti) individas turi tik dėl to, jog savo gyvenimu ir asmenybe pasiūlo jo pasekėjus kamuojančių psichologinių problemų sprendimo būdą. Jis rašo: „Charizmatinis veikėjas pateikia ne tik savo asmenį, bet ir žinią, ir jo autoritetas kyla ne tik iš jo asmeninių savybių (mirštančių kartu su juo), bet ir iš jo perduodamos žinios, simbolinės jo egzistencijos konstrukcijos (kuri gali gyvuoti ir po mirties)“ (Kavolis 1974a; 134).

Trečia, požiūris į Kudirką kaip pavyzdinį kolektyvinių psichinių procesų, vykusių XIX a. pab. – XX a. pr., atvejį atvirai reiškiamas po daugiau nei dviejų dešimtmečių pasirodžiusiose knygoje *Sąmoningumo trajektorijos* (1994c(1986)) ir *Epochų signatūros* (1994d(1991)), kuriose apibendrinami ilgamečiai lituanistiniai tyrinėjimai. Kavolis rašo: „Kuo paaiškinti Kudirkos – *paradigmatiškojo šio laikotarpio žmogaus* (kursyvas A.N.) – atplyšį nuo išorinės kontrolės būtinybės? Atsakymą pasiūlo trečiasis psichologinis XIX a. pabaigos lietuvių kultūros elementas, kuris Kudirkos biografijoje dramatiškesnis negu kitų jo laikotarpio, bet dažnai panašias krizes patyrusių, iš kaimo kilusių pasauliečių inteligentų jaunystėje“ (Kavolis 1994d(1991); 464–465).

Siejant Kudirkos asmenybės bei gyvenimo aspektus su kolektyviniais psichiniais procesais remiamasi ne kuo kitu kaip *Žmogaus genezėje* publikuota medžiaga. Pasitelkiant šią medžiagą išlaikomi ir tie jos metodologiniai principai, kurie liudija psychoistorinę Kudirkos gyvenimo interpretaciją, – konkrečiai, eriksoniška ego tapatybės teorija. Pavyzdžiui, *Sąmoningumo trajektorijoje*, kalbant apie lietuvių kairiosios ir dešinėsios ideologijos atstovų pozicijų išsiskyrimą moraliniais klausimais, teigiama: „Nepriklausomieji“, kaip Basanavičius, *Kudirka* (kursyvas A.N.), Tumas, tai vienu, tai kitu atžvilgiu jungė „dešinės“ ir „kairės“ savybes, jiems tarpininkavo“ (Kavolis 1994c(1986); 138).

Yra ženklų, rodančių, kad Kavolio požiūris į Kudirką kaip pavyzdinį kolektyvinių psichinių procesų atvejį susiformavo dar gerokai iki jam sėdant rengti *Žmogaus genezės*. 1954 m. publikuotame straipsnyje *Lietuvio būdas ir likimas* Kavolis duoda suprasti, jog Kudirka žymi tam tikrą lietuvių nacionalinio charakterio etapą: „<...> Istorinio lietuvių charakteris buvo neskrupulingo valstybės vyro, nepaprastai gabaus politiko, orientuoto į užkariavimo trokštančias erdves, į veiksmą, į žygį, į politinę valstybės didybę. <...> Antru sykiu lietuvių charakteris išnyra iš gūdumos jau kitu pavidalu: baudžiamos prislėgto valstiečio. <...> Rezignuojančios lietuvių dvasios atstovu dabar tampa Močiūtė Sengalvėlė, iki devynioliktojo amžiaus gale atgimsinčios Lietuvos žmogiškuoju simboliu taps Vincas Kudirka (kursyvas A.N.)“ (Kavolis 2006(1954); 305).

Išvados

Žmogaus genezės priklausomybę socialinei psichologijai, nagrinėjančiai kolektyvinius psi-

chinius procesus, pirmiausia liudija joje taikoma metodologija. Šiuo atveju pati iškalbingiausia iš Kavolio naudojamų metodologinių priemonių – tai amerikiečių psichoanalitiko Eriko H. Eriksono *ego tapatybės* teorija. Eriksono teigimu, paauglystėje asmenybė išgyvena *tapatybės krizę* ir ją sėkmingai įveikusi susikuria naują tapatybę, užtikrinančią asmenybės vientisumą. Ego tapatybės teorija leidžia Eriksonui naujai pažvelgti ir į lyderystės reiškinį: lyderio galia slypi gebėjime pasiūlyti savo pasekėjams sprendimus į tokias pat kaip jį kankinančias psichologines problemas. Todėl nagrinėjant lyderio gyvenimo istoriją galima atskleisti ir jo pasekėjuose vykstančius kolektyvinius psichinius procesus.

Žmogaus genezėje atsispindi abu aptarti momentai. Eriksono ego tapatybės teoriją Kavolis naudoja tiek aiškindamas Kudirkos posūkį nuo lenkiškumo prie lietuviybės, tiek ir gilindamasis į jo lyderystės paslaptį. Mokslininko įsitikinimu, tik savo asmenybėje sintezuodamas atskiras lietuvių nacionalinio judėjimo narių psichologines ypatybes Kudirka sugebėjo tapti jo lyderiu. Būtent tokia Kudirkos traktuotė ir rodo, kad *Žmogaus genezė* yra socialinės psichologijos kūrinys.

Galiausiai socialinį-psichologinį *Žmogaus genezės* pobūdį patvirtina ir po daugiau nei dvejų dešimtmečių pasirodžiusiose knygos *Sąmoningumo trajektorijos* ir *EPOCHŲ SIGNATŪROS*, kuriose apibendrinami ilgamečiai lituanistiniai tyrinėjimai, atvirai reiškiamas požiūris, jog Kudirka reprezentuoja XIX a. pab. – XX a. pr. vykusius kolektyvinius psichinius procesus. Siejant Kudirkos asmenybės bei gyvenimo aspektus su šiais procesais remiamasi ne kuo kitu, kaip *Žmogaus genezėje* publikuota medžiaga.

LITERATŪRA

- Cocks, Geoffrey; Crosby, Travis L. 1987. „Bibliography“ in Geoffrey Cocks and Travis L. Crosby (eds.) *PsychoHistory: Readings in the Method of Psychology, Psychoanalysis, and History*. New Haven and London: Yale University Press: 217–222.
- Durkheim, Émile. 1999(1912). *Elementarios religinio gyvenimo formos*. Vilnius: Vaga.
- Erikson, Erik H. 1969. *Gandhi's Truth: On the Origins of Militant Nonviolence*. New York: W. W. Norton & Company, Inc.
- Erikson, Erik H. 1974. *Dimensions of a New Identity*. New York: W.W. Norton & Company, Inc.
- Erikson, Erik H. 2003(1958). *Jaunasis Liuteris: Psichoanalitinė istorinė studija*. Vilnius: Alma littera.
- Erikson, Erik H. 2004(1950). *Vaikystė ir visuomenė*. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai.
- Hall, Calvin S.; Lindzey, Gardner. 1970. *Theories of Personality*. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Kavolis, Vytautas. 1974. „A Reconsideration of Symbolic Authority“, *Indian Journal of Social Research* 15:128–136.
- Kavolis, Vytautas. 1994a(1963). *Žmogaus genezė: Psichologinė Vinco Kudirkos studija*. Kn.: Kavolis, Vytautas. *Žmogus istorijoje*. Vilnius: Vaga.
- Kavolis, Vytautas. 1994b(1968). *Nužemintųjų generacija: Egzilio pasaulėjautos eskizai*. Kn.: Kavolis, Vytautas. *Žmogus istorijoje*. Vilnius: Vaga.
- Kavolis, Vytautas. 1994c(1986). *Sąmoningumo trajektorijos: Lietuvių kultūros modernėjimo aspektai*. Kn.: Kavolis, Vytautas. *Žmogus istorijoje*. Vilnius: Vaga.
- Kavolis, Vytautas. 1994d(1991). *Epochų signalų tūros*. Kn.: Kavolis, Vytautas. *Žmogus istorijoje*. Vilnius: Vaga.
- Kavolis, Vytautas. 1995a(1970). „Psichokultūriniai atsakai į modernizaciją“ in Vytautas Kavolis *Kultūrinė psichologija*. Vilnius: Baltos lankos: 49–96.
- Kavolis, Vytautas. 1995b. „Krizės asmenybės“ in Vytautas Kavolis *Kultūrinė psichologija*. Vilnius: Baltos lankos: 11–22.
- Kavolis, Vytautas. 1995c(1969). „Revoliucinės metaforos ir neaiškios asmenybės“ in Vytautas Kavolis *Kultūrinė psichologija*. Vilnius: Baltos lankos: 23–47.
- Kavolis, Vytautas. 2006(1954). „Lietuvio būdas ir likimas“ in Vytautas Kavolis *Nepriklausomųjų kelias: publicistikos straipsniai (1951–1965)*. Sud. Egidijus Aleksandravičius ir Daiva Dapkutė. Vilnius: Versus aureus: 302–312.
- Loewenberg, Peter. 1985a. „Theodor Herzl: Nationalism and Politics“ in Peter Loewenberg *Decoding the Past: The Psychohistorical Approach*. Berkely and Los Angeles: University of California Press: 101–135.
- Loewenberg, Peter. 1985b. „Psychohistory: An Overview of the Field“ in Peter Loewenberg *Decoding the Past: The Psychohistorical Approach*. Berkely and Los Angeles: University of California Press: 14–41.
- Mazlish, Bruce. 1975. *James and John Stuart Mill: Father and Son in the Nineteenth Century*. New York: Basic Books.
- Mazlish, Bruce. 1976(1971). „What Is Psychohistory?“ in George M. Kren and Leon H. Rapoport (eds.) *Varieties of Psychohistory*. New York: Springer Publishing Company: 17–37.
- Mazlish, Bruce. 1990. „The „Real“ Richard Nixon“ in Bruce Mazlish *The Leader, the Led, and the Psyche: Essays in Psychohistory*. Hanover & London: Wesleyan University Press: 198–246.
- Mickūnas, Algis. 2011. „Filosofija ir civilizacijos“, *Athena: Filosofijos studijos* 7: 28–43.
- Noreika, Alvydas. 2011. „Vytauto Kavolio kultūros ir asmenybės tyrimus vienijanti tema“, *Athena: Filosofijos studijos* 7: 112–122.
- Sverdiolas, Arūnas. 2000. „Vytauto Kavolio kultūros filosofija“ in Rita Kavolienė ir Darius Kuolys (sud.) *Vytautas Kavolis: asmuo ir idėjos*. Vilnius: Baltos lankos: 51–93.
- Sverdiolas, Arūnas. 2011. „Vytauto Kavolio sociologijos filosofinės gijos“, *Athena: Filosofijos studijos* 7: 9–27.

Šilbajoris, Rimvydas. 2000. „Vytautas Kavolis tarp minties ir poezijos“ in Rita Kavolienė ir Darius Kuolys (sud.) *Vytautas Kavolis: asmuo ir idėjos*. Vilnius: Baltos lankos: 107–120.

Фрейд, Зигмунд. 2001(1921). *Психология масс и анализ человеческого Я*. Фрейд, Зигмунд. *Я и Оно*. Москва: Эксмо–Пресс; Харьков: Фолио.

Эриксон, Эрик. 1996(1968). *Идентичность: юность и кризис*. Москва: Прогресс.

ABSTRACT

VYTAUTAS KAVOLIS: PSYCHOBIOGRAPHY OF VINCAS KUDIRKA

The article deals with the biography of Vincas Kudirka, one of the leaders of Lithuanian National Revival in XIX century, written by Lithuanian-American scientist Vytautas Kavolis (1930–1996). It is stated that, instead of its overt focus on the person only, the biography, named *Žmogaus genezė* (The Origin of Man) (1963), actually deals with the whole social group, Lithuanian national movement, and its psychic life. It is argued that scrutinizing life-history of its leader Kavolis aims at disclosing the emotionality shared by the members of the movement. Therefore by its nature the biography is a work of social psychology. Such approach to *Žmogaus genezė* is based on two arguments. First, in his analysis Kavolis uses the *psycho-historical* method developed by American psychoanalyst Erik H. Erikson. The main presupposition of this method asserts that intellectual or political leader represents the collective psychic processes taking place in his followers. Second, attention should be paid to the fact that Vincas Kudirka is treated as a figure embodying collective psychic processes by Kavolis in his monographs *Sąmoningumo trajektorijos* (*Trajectories of Consciousness*) (1986) and *Epochų signatūros* (*Signatures of Epochs*) (1991), summarizing the scientist's explorations in the field of Lithuanian studies.

Šiuolaikinės filosofijos skyrius
Lietuvos kultūros tyrimų institutas
Saltoniškių g. 58, LT-08105 Vilnius
El. paštas: alvydasn@gmail.com